

Middelnerlands en Middelnerduits naast elkaar

Reynaerts historie - Reynke de vos

Een kort uittreksel uit Jan Goossens' Synopsis¹, voorbeeldig en opzettelijk vertoond

Telkens ik en Middelnerlandse (mnl) of Middelnerduitse (mnd) tekst las, vroeg ik me al af, of de verscheidenheden eigenlijk recht geven om van twee verschillende talen te spreken. Nu is het moeilijk de begrippen „taal“ en “taalvariant” (streektaal, gewesttaal, dialect, tongval) algemeen te definiëren. Daar wil ik mij nu ook niet in verzoeken. Mijn gevoel zegt me, dat vraagen van gelijkens, wederzijdse begrijpelijkheid en gemeenzaamheid van desbetreffende brontalen erbij belangrijk zijn zouden. Om mijn taalgevoel open te leggen, zeg ik maar: Hoogduits en Nederlands zijn m.i. verschillene talen, ook b.v. Nederlands en Deens of Engels, zelfs Nieuw-Hoogduits tegen Middelhoogduits, maar de Nederlandse (en Vlaamse) dialecten *onder elkaar niet*, net zoweenig als de Hoogduitse dialecten tegen mekaar (met uitzondering van Zwitsers-Duits vanwege Middelhoogduits).

Daarom had me ook de theorie van het Nederlandstalige/Nederduitse **dialect-continuüm** meteen overtuigd. Alhoewel de *mnl.* en de *mnd.* schrijftaal niet de gesproken talen waren, hadden ze ergens de

gesproken taaltjes gerepresenteerd. Om het concreet te kunnen beschouwen, was ik al lang van zins, twee inhoudsgelijke teksten naast elkaar te stellen en had ervoor al aan de Reynaert/Reynke-teksten gedacht.

Als ik onlangs gelegenheid had, met een grootmester van Nederlandse en Nederduitse linguïstiek (en ‚Reynaerdist‘), de geëmeriteerde professor *Jan Goossens* erover te praten, had hij me op zijn synopsis geattendeerd.

Hier maar meteen en twee kleine uittreksels van Goossens' synopsis, origineel als in het boek, **met alleen de middeleeuwse u/v-spelling genormaliseerd en de „Hulpjes“ (kolom 3) toegevoegd**. Nota bene: De *Nederduitse* tekst is niet alleen een sluike vertaling - de Nederduitse schrijver „hat die Verspartien teilweise wörtlich, teilweise frei übersetzt, er hat Teile hinzugedichtet, Teile weggelassen und Teile umgedichtet ...“ (Synopsis p. XIV). De uittreksels, die ik hier voorstel, zijn niet beslist de besten voor het vergelijken, ik heb ze alleen maar gauw willen vinden, om de vondst met u te delen.

Uittreksel 1:

xxi. **kapittel**, uit het midden van de hele tekst (Synopsis p. 166 vlg.)

Raynaert/Reynke de vos is van de koning ter dood veroordeeld, staat op de ladder tot de galgen, maar heeft verloof gekregen, zijne misdaden te biechten, *op dat geen ander ervoor kan beticht worden*, - zo Reynaerts/Reynkes schijnheilig voorwendsel. He vertelt daarjuist uit zijn jeugd en wordingsproces, die hem te Ijzegrim, die wolf brengt:

Reynaert II - <i>Middelnerlands</i> (ca. 1375~1475)	Reynke de vos - <i>Middelnerduits</i> van 1498	Hulpjes
Dair na quam ic aen ysegrijn Te wijnter aen den ouden rijn Ende scuulde onder enen boom Ende rekende dat hi waer mijn oom Als ic hem dus maesscap hoorde tellen So worden wi al dair gesellen	Dar na quam ik by ysegrymme In eyneme wynter by deme ryne He schulede under eyneme boem Unde rekende syk. dar he were myn om Do ik en horde sus de magenschop vortellen Alzus worde wy. al dar ghesellen	Ijzegrim, de wolf <i>rijn/ryne</i> : hd. Rhein <i>sculen</i> : schuilgaan; zich bergen <i>rekende (syk)</i> : (zich) tellen als, houden voor <i>maesscap/magenschop</i> : familie, verwantschap

¹ Reynaerts historie. Reynke de Vos. Gegenüberstellung e. Ausw. aus d. niederländ. Fassungen u. d. niederdt. Textes von 1498. Mit Kommentar hrsg. von Jan Goossens. - Darmstadt: 1983 - ISBN 3-534-07521-8. In het volgende geciteerd als „Synopsis“.

Reynaert II - Middelnederlands (ca. 1375~1475)	Reynke de vos - Middelnederduits van 1498	Hulpjes
Dat my wel myt recht mach rouwen Dair geloofden wi myt trouwen Rechte geselschap malc andren Ende begonsten te samen wandren Hy stal dat groot ende ic dat cleen dat wi cregen dat was gemeen	Dat my nu wol myt rechte mach ruwen Wente wy loveden dar myt truwen Gude gheselschap. de eyne deme anderen Unde beghunden to samende. also to wandren He stal dat grote. unde ik dat klene Dat wy kregen. dat was ghemene	<i>my</i> = men <i>mach r(o)uwen</i> : kan/mag rusten (gerust, kalmpjes blijven) <i>vertrouwen</i> <i>malc andren</i> : elkaar
Ende oec niet gemeen also Hi en was in huegen ende vro Mer ic en had mijn deel niet halff Als ysvgrym had een calff Off een weder off een ram So grymde hi ende maecte hem gram Op my op dat hi my van hem dreff Ende hem mijn deel alleen bleeff	Doch nicht so mene. so yd scholde Wente he deledede yd. so he wolde Nummer krech ik rechte. myn deel halff Wente so wan ysegrym. hadde eyn kalff Eyne tzegen. eynen weder. efte eynen ram So grymmede he. unde makede syk gram Uppe dat he so my van syk dreff Unde em myn deel alleyne bleeff	<i>buegen</i> : (zich) verheugen <i>en ... niet</i> : niet (negatie- vorm) <i>grymde/grymmede</i> : grief- de, maakte kwaad

Uittreksel 2:

xxix. Capittel (Synopsis p. 182 vlg.)

Nadat R. in de loop van zijn "biechte" van het (voorgewend) complot van zijn vader en anderen dieren tegen de konink, diens verijdeling en de verholen schat verteld heeft ...

,R II' - M'nederlands (ca. 1375~1475)	,Reynke' - M'nederduits van 1498	Hulpjes
DJe coninck ende die coninghinne Die beide hoopten van gewynne Leyden reynaert buten rade En baden hem dat hi wel dade Ende hem wijsde sinen scat	DE konnyneck unde de konnygyne Se hopen beyde up ghewynne Se nemen reynken up eynen Ort Und spreken. segget uns nu vort War gy hebben den groten schat	
Als reynaert verhoorde dat Sprac hi. soud ic wisen mijn goet Den coninck die my hangen doet Om dat verraders ende mordenaren Mit langen tongen my willen beswaren So wair ic ummer uut miin syn	Reynke sprack. wat hulpe my dat Scholde ik nu wysen myn gud Deme konnynge. de my hangen doet Unde lóvet den deven unde mordenaren De myt legende my beswaren Unde wyllen my vorretlyken myn lyff aff wynnen	<i>lyff</i> : leven
Neen reynaert sprac die conincyn Mijn heer sal u laten dat leven Ende u vriendelic vergeven Al gader synen evelen moet Ende gi selt voort aen wesen vroet Ende mijn heer wesen altoos getrouwe	Neen reynke. sprack de konnygyne Myn here schal yw laten leven Unde yw vruntlyken vorgheven Alto malen synen óvelen mod Gy scholen vort an wesen vroet Unde myneme heren. alle tyd ghetruwe	<i>al gader</i> : samen, met z'n allen <i>vroet</i> : weldenkend, verstandig <i>altoos</i> : altijd, telkens

,R II' - M'nederlands (ca. 1375~1475)	,Reynke' - M'nederduits van 1498	Hulpjes
<p>Reynaert andwoorde lieve vrouwe Jn dien dat my die conincghinne nu Dit vast geloven wil voor u Ende gi my geeft sijn hulde Ende alle brueken ende alle sculde Ende alle aen ticht wil vergeven So wart nye coninck in sinen leven So rijck als ic hem maken sal Want die scat is sonder getal Die ic hem wisen sel al dair hi leit Dair toe so bin ic al bereit</p>	<p>Reynke sprack. myn leve vruwe Jn dem dat my de konnynek nu Dyt vast loven wyl vor yw Dat ik mach hebben syne hülde Unde alle myne bröke unde schülde Ok allen ummod. my wylle vorgheven So is neen konnyneck. nu in deme leven So ryke. alze ik en maken wyl Wentte des schattes is. boven mathe vyl Unde ewe wysen. wor de licht</p>	<p><i>brueken / bröke</i>: breuken, mis- stappen <i>aan ticht</i>: aantijging, betich- ting, beschuldiging <i>nye / neen</i>: geen</p>
<p>Die coninc sprac wil di reyner geloven Hem is dat stelen en dat roven Ende dat liegen geboren int been</p>	<p>De konninck sprak. vrowe lovet eme nicht Legen. stelen unde roven Sodanes moghe gy eme to loven He is der argesten loggener eyn</p>	<p><i>wil di reyner geloven</i>: wilt u rey- naert geloven? <i>sodanes</i>: zoodanig(es), zulk <i>to loven</i>: toeloven, verwachten</p>
<p>Die conincyn sprac heer neen Ghi muecht hem nu geloven wel Al was hi tevoren loos en fel Hy en is niet dat hi was Ghi hebt gehoord dat hi den dass Ende sinen vader heeft bedreghen Met morde die hi wel beteghen Mocht hebben ander dieren Woud hi wesen quadertieren Ofte fel off ongetrou</p>	<p>De konnyngynne spraek. here neyn Al was reynke quad van leven Nu moghe gy em wol loven gheven Wentte he den grevynck synen vrunt Mede besecht in desser stunt Dar to ok synen eghen vader De he beschonon mochte. alle gader Unde mochte dat seggen van ander deren Wolde he wesen quaderteren He wert nicht meer syn so unghetruwe</p>	<p><i>grevynck</i>: Grewink, de das <i>(beeft) bedreghen</i>: betrokken, beschuldigd <i>beteghen hebben</i>: ter laste gelegd hebben <i>quadertieren</i>: van slechte aard, boosaardig, wreed, hardvochtig</p>
<p>Die coninck sprac wildijt dan vrou Ende wildijt voor u beste raden Al waendic dat my soude scaden Jc wil dese broken ende getwi Van reynaert nemen al op my Ende gelovens sijnre woorden schoon Mer ic sweer hem dat by mijnre croon Waert dat hi ummermeer mysdede Alle die hem ten tyenden lede Aangaen die soudent becopen</p>	<p>De konninck sprack. mene gy dat vruwe Unde dor gy dat vor yuwe beste raden Dat dar nicht na kome groter schaden So wyl ik desse broke nemen uppe my Van reynken. wo groet de sake ok sy Unde wyl echt loven synen worden schone Men ick sweret em by myner krone Weret dat he hir na meer mysdede Al de em to horen. tom teynden lede We se ok weren. se scholden al Komen in schaden. unde ungheval</p>	<p><i>wildijt</i>: - wilt u het waendic: waande ik <i>getwi</i>: MWN: »het best zou passen de bet. schuld; vgl. Rein. I, 2512: "alle mine broke ende sculde, doch deze bet. is moeilijk met den oorsprong overeen te brengen. Willems verklaart strijdigheid met de wet« <i>tyenden/teynden</i>: 10. <i>soudent becopen</i>: zouden er boe- ten voor, het ontgelden</p>

,R II' - M'nederlands (ca. 1375~1475)	,Reynke' - M'nederduits van 1498	Hulpjes
Reynaert sach den coninc belopen Des wart hi blide in synen moet Heer sprac hi ic wair onvroet Seide ic waer ten waer also Die coninc nam vander eerd een stro Ende vergaft reynaert alle gader Die ongunst meed van sinen vader End van hem selven oec also Al was reynaert nu blide ende vro Dat en docht my geen wonder wesen Want hi was van der doot genesen	Dar to in vele perlement Reynke sach sus umme went Den konnyck. unde krech eyne beteren mod Here sprack he. ik were unvroet Wan ick nu spreke alzodane wort De ick so nicht bewysede vort Ja in korter tyd. spade unde vro De konninck menede yd were also Unde vorgaff reynken alle gader Erst de ungunste van syneme vader Unde syne eghene schülde ock also Do wart reynke utermaten vro Dat enkonde ok anders nicht wesen Wente he was van deme dode ghenesen	<i>belopen</i> : overwonnen <i>umme went</i> : omgewend <i>blide</i> : blij, vrolijk <i>alle gader</i> : alles samen, geheel en al <i>ongunst/ungunste</i> : vijandige of kwaadwillige gezindheid <i>meed</i> : tegelijk, ,samen met die' (van z'n vader) <i>en ... geen</i> : geen (negatieve vorm)

Korte beschouwing

Daargelaten de verschillen van de pure **schrijfwijz**

{*end(e) ~ und(e), dair ~ dar, een ~ eyn, ij ~ y, sc ~ sch, c ~ k, etc*}

en minimale verscheidenheden in **woordvormen**

{*hy ~ he, want ~ wente, dus ~ sys, op ~ up(pe), hem ~ em, etc*}

... zijn er onderscheiden in:

♣ **woorden en woordgebruik:**

die ~ de (lidwoord of relatiefpronomen)

als, doe(n) ~ do,

'malc andren' ~ 'de eyne deme anderen',

mer ~ men (maar),

'soud ic' ~ 'scholde ik', 'woud hi ~ 'wolde he'

u ~ yw

♣ **grammaticale vormen:**

Dativ in het nd. (*synen ~ syneme, 'aen den rijen' ~ 'by deme ryne'*)

Preteritum (*maecte ~ makede*)

2. p. pluralis: *gi selt ~ gy scholen* (!).

♣ voor de rest: **stijl, uitdrukswijz** (de mnd. tekst is vrij vertaald)

Maar beoordeelt het zelf:

Kan je die teksten ernstig als twee verschillende talen beschouwen?

Naar mijn onbelangrijk mening: nee, het zijn twee naaste varianten van dezelfde taal. Noem ze Middelnederland of Middelnederduits, of **Middel-Laaglands**.

"Dat en docht my geen wonder wesen", want zowel het Nederlands als het (Middel-)Nederduits zijn voornamelijk een mengsel, afkomstig uit dezelfde bronnen: **Nederfrankisch, Fries en Saksisch** (daargelaten Latijn, Frans etc.). De mengverhouding is van variant te variant verschillen.

Berlin, 13.07.2011

Joachim Kreimer-de Fries